

II. Abdülhamit Karşıtı Bir Ön Söz: Abdullah Cevdet'in İki Emel Adlı Eseri (İnceleme-Metin)

A Preface Opposed to Abdülhamit II: Abdullah Cevdet's "İki Emel" Named Work (Examination-Text)

Adem GÜRBÜZ¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12.01.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 22.03.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1056689

Atıf / Citation: Gürbüz, A., (2022) "II. Abdülhamit Karşıtı Bir Ön Söz: Abdullah Cevdet'in İki Emel Adlı Eseri (İnceleme-Metin)" *ODÜSOBİAD* 12 (1), 357-374 Doi: 10.48146/odusobiad.1056689

Öz

Jön Türklerin önde gelen isimlerinden biri olan Abdullah Cevdet, çıkardığı gazete ve dergilerle, yazdığı kitaplar ve çeşitli yazılarla II. Abdülhamit yönetimine karşı bir tutum takınmış bir sanatçıdır. Yazar, yazılarında hedefe giden her yolu kendisi için mübah olarak görmüş; II. Abdülhamit'i padişahlıktan indirebilmek için onu dinsizlikle suçlamayı ve bu yolla Müslüman tebaayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı bile tercih etmiştir. Yine yazar, eserlerinde II. Abdülhamit Dönemi'ni baskıcı, hürriyetlerin kısıtlandığı, halkın bilinçli bir şekilde cahil bırakıldığı bir dönem olarak değerlendirir ve bu noktada aydınları sorumluluk almaya davet eder.

"İki Emel" adlı eser, Abdullah Cevdet'in 1895 yılında Schiller'in Guillaume Tell (Giyom Tell) adlı dramasını tercüme ederken yazdığı önsözdür. Eser, istibdat karşıtı bir içeriğe sahip olduğu için muhalif zümrelerce büyük ilgi görmüş ve bu yüzden 1898 yılında müstakil bir kitap olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmada "İki Emel" adlı eser tanıtılacak, eserin kimliği ve muhtevası hakkında bilgi verilecek, ardından eser Latin harflerine çevrilerek makaleye eklenecektir. Böylece Abdullah Cevdet ve onun eseri olan "İki Emel" üzerinden Jön Türklerin dünyayı algılayış şekilleri, hissiyatları, II. Abdülhamit'e bakış açıları vb. bizzat bir Jön Türk'ün ağzından aktarılacak olacaktır.

Anahtar Kelimeler Jön Türkler, Abdullah Cevdet, İki Emel, II. Abdülhamit, İstibdat.

Abstract

Abdullah Cevdet, one of the leading names of the Young Turks, with the newspapers and magazines he published, the books he wrote and various articles. He is an artist who took an opposing attitude to the Abdülhamit II administration. In his writings, the author saw every path leading to the goal as permissible for him; II. In order to remove Abdulhamid II from the sultanate, he even preferred to accuse him of infidelity and thus to use the Muslim subjects for his own interests. Again, the author in his works evaluates the Abdülhamit II Era as a period of oppression, when freedoms were restricted and the people were deliberately left ignorant, and invites intellectuals to take responsibility at this point.

The work named "İki Emel" is the preface that Abdullah Cevdet wrote while translating Schiller's drama Guillaume Tell (Giyom Tell) in 1895. Since the work has an anti-oppressive content, it attracted great interest from the opposition groups, and therefore it was published as a stand-alone book in 1898. In this study, the work called "İki Emel" will be introduced, information will be given about the identity and content of the work, then the work will be translated into Latin letters and added to the article. Thus, through Abdullah Cevdet and his work "İki Emel" the way the Young Turks perceived the world, their feelings, , Abdülhamit II's perspectives etc. it will be transferred from the mouth of a Young Turk himself.

Keywords Young Turks, Abdullah Cevdet, İki Emel, II. Abdülhamid, Oppression.

Giriş

¹Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ademgurbuz@bingol.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6212-1500.

Giriş

"İki Emel", II. Abdülhamit karşıtı olan ve Jön Türklerin lider kadrosu içerisinde yer alan Doktor Abdullah Cevdet'in kaleme aldığı bir eserdir. 1895 yılında Schiller'in Guillaume Tell (Giyom Tell) adlı dramasına ön söz olarak yazılan bu yapıt, gördüğü yoğun ilgi üzerine ayrı bir kitap olarak tasarlanmış ve 1898 yılında "İki Emel" adıyla yayımlanmıştır. Eser, istibdat karşıtılığını dillendirdiği için Abdullah Cevdet'in Jön Türkler içerisindeki muhalif kimliğini güçlendirmiş ve etkinliğini arttırmıştır.

Bu çalışma, yazıldığı dönemde ses getiren, II. Abdülhamit karşıtılığın soyunan camianın nabzını tutan, Jön Türklerin duygu ve düşünce dünyasına ışık tutan ve birkaç baskı yapan "İki Emel" adlı eseri Latin harflerine çevirmeyi ve günümüz okurlarıyla buluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışmada yazar hakkında bilgi verilecek, eserin kimliği ve muhtevası üzerinde de durulacaktır.

Metnin aktarımı yapılırken Türk Dil Kurumunun "İmla Kılavuzu" esas alınmıştır. İmla kılavuzunda geçmeyen sözcüklerse asıl kaynaklarında geçtiği şekliyle yazılmıştır. Örneğin "şule" sözcüğü, asıl metinde "şu'le" şeklinde yazılmıştır; fakat yazım kılavuzunda "şule" olarak geçmektedir ve çalışmada imla kılavuzundaki şekil esas alınmıştır. "Musîb" ifadesi ise imla kılavuzunda yer almayan bir ifade olduğu için Arapça aslına uygun olarak yazılmıştır.

Metnin aktarımında kelimelerin günümüz Türkçesiyle yazımı esas alınmıştır. Örneğin "fırtına" kelimesi metinde "furtuna" şeklinde yazılmıştır. Metnin daha iyi anlaşılması için sözcüğün günümüzdeki kullanım şekli olan "fırtına" şekli tercih edilmiştir. Bu bağlamda "baha" yerine "paha", "Mehmed" yerine "Mehmet" gibi ifadeler kullanılmış ve metin, günümüz Türkçesine en yakın hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Metinde günümüz Türkçesini esas alma kriterinin bir başka tezahürü ise eklerin yazımında ortaya çıkmıştır. Örneğin "ibarettir" sözcüğü asıl metinde "ibaretdir" şeklinde yazılmıştır. Bu sözcük, Latin harflerine aktarılırken kulak tırmalamaması ve daha rahat anlaşılması için "ibarettir" şeklinde yazıya geçirilmiştir. Metnin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla bu tür bir yaklaşım benimsenmiştir.

Aktarım yapılırken orijinal metnin sayfa numaraları {} parantezi içerisinde verilmiştir. Metinde dipnotlar [] şeklinde bir parantez içerisinde gösterilmiş ve aktarım yapılırken dipnotlar aynı yöntemle gösterilmiştir. Çalışmada orijinal metindeki dipnotlar numaralandırılarak gösterilmiş, tarafımızca eklenen dipnotlar ise "+" gibi işaretlerle gösterilmiştir. Orijinal metnin giriş kısmındaki ilk 6 sayfa numaralandırılmamış ve sayfa numaraları 7'den itibaren vermeye başlamıştır. Metnin daha iyi anlaşılması ve araştırmacıların ilgili sayfalara daha kolay ulaşabilmeleri için ilk 6 sayfanın numaralandırması tarafımızca yapılmıştır. Metinde zaten noktalama işaretleri olduğu için yazarın uyguladığı noktalamalara bağlı kalınmış, bazı kısımlardaki gereksiz parantez işaretleri tarafımızca kaldırılmıştır. Yine metindeki özel isimlere tarafımızca kesme işareti eklenmiştir. Böylece metnin okur nezdinde daha kolay anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışma; giriş, Abdullah Cevdet hakkında, eserin kimliği/muhtevası, sonuç ve orijinal metnin Latin harflerine aktarımı (Ek 1) olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Abdullah Cevdet Hakkında

Abdullah Cevdet, ömrü boyunca II. Abdülhamit karşıtılığın soyunup muhalefet yapan ve sonrasında bundan pişmanlık duyan bir Osmanlı aydınıdır. Muhafazakâr bir aileye mensup olan ve gençlik dönemlerinde İslam dinine kuvvetle bağlı olan yazar, Mekteb-i Tıbbiyye öğrenciliği sırasında materyalizme kaymaya başlar. Bunda özellikle tıbbiyede o dönem var olan "biyolojik materyalist görüşler, ders içerikleri" (Kaya, 2021, s. 771) etkili olur. Abdullah Cevdet, bu dönemde biyolojik materyalizmi savunan çeşitli eserler çevirir ve yayımlar. Okulunda din karşıtı bir misyon üstlenir ve bu misyonu bilimsel faaliyetlerle örtmeye çalışır.

Siyasete de ilgi duyan Abdullah Cevdet, 3 Haziran 1889'da diğer tıbbiyeli arkadaşları İbrahim Temo, İshak Sükûtî, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin ile birlikte, daha sonra İttihat ve Terakkî Cemiyeti adını alacak olan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin ilk kurucuları arasında yer alır. Okuldaki siyasi faaliyetleri dolayısıyla birkaç defa okul idaresince tutuklanır ve mektepte hapis yatar. 1894'te mâbeynin emriyle

yapılan bir soruşturma sonucunda gözaltına alınır; fakat yargılanmadan irâde-i seniyye ile serbest bırakılır. Mekteb-i Tibbiyyeyi bitirdikten sonra bir yandan görevini sürdürürken diğer yandan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin genişlemesi için çalışır. Aralarında Ziya Gökalp'in de bulunduğu pek çok kimseyi teşkilata üye yapar. Ermeni olaylarından dolayı cemiyet adına bir beyannameyi kaleme alır ve bu yüzden yapılan soruşturma sonucunda "erbâb-ı fesaddan olduğu" tespit edilerek otuz üç arkadaşıyla birlikte tutuklanır; ardından Meclis-i Vükelâ kararı ile Trablusgarp'a sürülür (Ocak 1896). Sürgüneyken de siyasi faaliyetlerde bulunur, çeşitli gazete ve dergilere imzasız veya "Bir Kürd" takma adı ile yazılar gönderir. Buradaki gizli faaliyetleri mâbeyne bildirilince, sürgün yerinin Fizan'a çevrilmesi için irade çıkmak üzereyken bir yelkenli ile Tunus'a kaçar, oradan da Paris'e geçerek Avrupa'daki Jön Türkler'e katılır. İlk sayısı 1 Kânunuevvel 1897'de yayımlanan "Osmanlı Mecmuası"nın yöneticileri arasında yer alır ve derginin başyazarı olur. Aynı zamanda, cemiyetin yayın organı olarak Mısır'da çıkan "Kânûn-ı Esâsî" ile Romanya'da yayımlanan "Sadâ-yı Millet", Cenevre ve Londra'da neşredilen "Kürdistan" dergilerine "Bir Kürd" takma adı ile yazılar yazar (Hanioğlu, 1988, s. 90-91).

Abdullah Cevdet, sadece siyasi yazılar yazarak muhalefet yapmakla yetinmez, II. Abdülhamit'i ve onun iktidarını doğrudan hedef almaktan da çekinmez. II. Abdülhamit'e "Kanun ve şeri'ayı öldüren ey padişahımız" (Abdullah Cevdet, 1906, s. 47) şeklinde hitap eder, onu dinsizlikle ve kâfir olmakla suçlar, padişahın halifelîği gasp ettiğini söyler ve yargılanması gerektiğini savunur:

Sultan Hamid dinsizdir. Çünkü din-i mübeyyin-i islâmın ahkâm-ı mübeccelesinden olan «veşavirhüm fi'l-emr» ferman-ı ilâhisiyle müeyyed bulunan hüküm-ü bülend-i furkanı istihfaf etdi. Meclis-i Meşvereti dağıtdı. Sultan Hamid kâfirdir. Zira feteva-yı şerife ile müeyyed olduğu üzere asrımız padişahlarına âdil demek küfr iken (ilm-ü hâl) Abdülhamid kendisine âdil sıfatını verdiriyor. Velinimet-i âlemiyânım diyerek sıfat-ı kudsiye-i ilâhiyeye iştirak etmek gibi küfr-ü azîmide irtikab ediyor. Buhara-yı şerifi ve şerh-i muvafiki ihkâk ve kütüb-ü diniyeyi tahrif etdiriyor. (Abdullah Cevdet 1898'den akt: Hanioğlu, 1981, s. 142).

Görüldüğü gibi Abdullah Cevdet, hem siyasi olarak hem de dinî unsurları referans göstermek suretiyle II. Abdülhamit'e muhalefet etmekte ve onu iktidardan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Bu süreçte Sultan Abdülhamit; Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve Tunalı Hilmi ile görüşmeler yapar ve onları padişah karşıtı yayınlar yapmamak şartıyla maaşa bağlar. Abdullah Cevdet, bu süreçte gizlice padişah aleyhine yazılar yayımlamaya devam eder ve bu yüzden tahsisatı kesilir. Fakat Abdullah Cevdet'in yazılarından duyulan tedirginlik, padişah cephesini tekrar anlaşmaya zorlar. Cenevre'ye giden Abdullah Cevdet, sarayla anlaşarak 15.000 Frank yıllık ile Viyana Büyükelçiliği resmî hekimi olur. Ancak bu hareket, İttihatçılar tarafından ihanet olarak kabul edilir ve Abdullah Cevdet'in dışlanmasına neden olur. Önceleri ihanet etmediğini belirtmek için maaşlarını teşkilata yollayan Abdullah Cevdet, bundan vazgeçince bir kez daha ihanetle suçlanır. Bu arada 1904 yılında İctihad dergisini kurar. 1905'te İstanbul'da giyabında yargılanır ve ömür boyu kalebentlik cezasına çarptırılır. 1905'te Mısır'a gider ve Kahire'de İctihad'ı yayımlaya devam eder. II. Meşrutiyet'ten sonra 1910 yılında İstanbul'a döner; fakat iktidardaki İttihatçılardan ilgi göremez. Abdullah Cevdet'in Meşrutiyet sonrasında ilgi görmemesinin başlıca sebebi, Avrupa'daki faaliyetleridir. Birçok araştırmacı bunun sebebini, Avrupa'da iken padişah ile anlaşmasına bağlar. Yazar, İttihad ve Terakki iktidarından beklediğini bulamayınca, muhalefete başlar. İlginçtir ki bu muhalefette dövuştüğü İslâmcılarla da zaman zaman işbirliği yapmaktan çekinmez. Dozy'nin "İslâm Tarihi" adlı eserinin tercümesini yaparken Hz. Peygamber'in (sav) hayatını marazi psikoloji ile açıklaması din düşmanı olarak tanınmasına yol açar ve hakkında birçok eleştiri yazılmasına sebep olur. Bakanlar kurulu, meşihat makamına yapılan şikâyetler sonucu 17 Şubat 1910'da kitabı yasaklar ve toplatılanların Galata köprüsünden denize atılmasına karar verir. Yine İctihad'da İslâmiyet yerine yeni bir din olarak Bahaîliği önermesi üzerine 20 Nisan 1922'de iki yıl hapse mahkûm edilir ve dava ancak 30 Aralık 1926'da peygamberlere fena ifade kullanmanın Ceza kanunundan çıkarılması ile düşer (Tansu, 2018, s. 121-125).

Abdullah Cevdet, hem II. Abdülhamit Dönemi'nde hem de onu deviren II. Meşrutiyet Dönemi'nde muhalif kalmış bir yazar/sanatçıdır. Her iki dönemde de istenmeyen adam ilan edilmiş ve payitahttan uzak tutulmaya çalışılmıştır. Materyalist düşünceye kaymasından ve İslamiyet karşıtı yazılarından dolayı muhafazakâr camianın tepkisini çekmiş ve yapılan şikâyetler sonucunda dergileri kapatılmış, kitapları yasaklanmıştır. Onun en önemli yanı muhalif basını temsil etmesi, "Osmanlı" ve "İctihad"

dergilerini kurup yönetmesi ve II. Abdülhamit'i iktidardan koparan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almasıdır. Yazar, ölümüne kadar (1932) İctihad dergisini çıkarmış ve dergi onun ölümüyle birlikte kapanmıştır.

Abdullah Cevdet'in telif eserlerinin sayısı kırk altıyı, tercümelerinin sayısı da otuzu bulur (Hanioglu, 1988, s. 93). Tıpla ilgili eserler de yazan ve çeviren sanatçı, eserlerinde çoğunlukla biyolojik materyalizmi savunmuş, İslamiyet ve II. Abdülhamit karşıtı bir tutum takınmıştır. Örneğin "Kahriyat" adlı şiir kitabı II. Abdülhamit karşıtı ifadelerle doludur. Bu çalışma da yazarın II. Abdülhamit karşıtlığına soyunduğu ve birçok baskı yapan "İki Emel" adlı eserini irdelemeyi amaçlamaktadır.

Eserin Kimliği ve Muhtevası

"İki Emel", Abdullah Cevdet'in 1895 yılında Schiller'in Guillaume Tell (Giyom Tell) adlı dramasını tercüme ederken yazdığı önsözdür. Eser, istibdat karşıtı bir içeriğe sahip olduğu için muhalif zümrelere büyük ilgi görür ve bu yüzden 1898 yılında müstakil bir kitap olarak yayımlanır. Yazar, "İkinci tab'ın dibacesi"nde eserin önsöz olmaktan çıkarak kitaplaşma sürecini şu şekilde izah eder:

Bazı kardeşler, Guillaume Tell tercümesindeki mukaddimeyi beğendiler. Risale şeklinde basılmasını, intişarını teşvil edecek bir şekle konulmasını istediler. Mümkün olduğu kadar çok dağılsın, çok adam okusun dediler. Bu, pek musîb bir hüküm ve tavsiye idi. Çünkü o dibaceyi teşkil eden fikirlerin, mülhazaların ekseri bizim ibdâ'at-ı karihamız değil, muakkip ve perestîşkâr emelleri olduğumuz e'âzım-ı devranın, o hakiki insanların vicdanımızda hissîyata tahavvül etmiş mülhimatıdır (s. 4).

Görüldüğü gibi "İki Emel" in müstakil bir esere dönüşmesinin gerekçesi, eserin mümkün olduğunca çok kişiye ulaşmasını sağlamak ve böylece halkı II. Abdülhamit karşıtlığına ikna etmektir. Eserin birinci ve ikinci baskısı 1898 ve 1906 yıllarında Mısır'da, üç ve dördüncü baskıları ise 1912 ve 1914 yıllarında İstanbul'da yayımlanmıştır (Hanioglu, 1981, s. 416). Çalışmada eserin 1914 yılındaki baskısı kullanılmıştır. Eser, 31 sayfalık orijinal metin ve üç sayfalık "İctihad kütüphanesi kitaplarından şunları mutlaka okuyunuz" ifadesiyle çeşitli kitapların tanıtılmasından ibarettir. Çalışmanın dokusunun bozulmaması için kitap tanıtımları Ek 1'deki orijinal nüshaya eklenmiştir.

Eserde yer yer Arapça hadis-i şeriflere ve şiirlere de rastlanır. Eser, ikinci tab'ın dibacesinde Jön Türklerin lider kadrosu içinde yer alan Mehmet Kadri Nasîh Efendi'ye ithaf edilmiştir. Aynı dibacede II. Abdülhamit iktidarının ülkede sansür uyguladığı ve halkın aydınlanmasını engellemeye çalıştığı ifade edilir ve "İki Emel" adlı bu eserin halkı uyanışa sevk etmeyi amaçladığı belirtilir:

Büyükülüğün, ulviyetin, ulüv-i cenaplığı ve fedakârlığı uyandıracak asarın, hâsılı "nur"un bizim diyarımıza girmesini arzu etmiyorlar, istiyorlar ki bütün halk cehalet içinde mezellet, meskenet mezbelesinde uyusun dursun, efrad-ı vatanın yüreğinde bir intibah şulesi parlamasın, arzu ediliyor ki ahali, koyun gibi münkâd köpek gibi mütemellik ve mütezellil kalsın. Doğru, ulvi, yeni bir fikir, bir söz işitmesin. Cahil jandarmaların kırbaçları, namussuz, terbiyesiz, zalim memurların te'addîleri altında ezilsinler de içlerinden "Yok! Affedersin hukukuma tecavüz ediyorsun! İleri gitme, eğer - sizce- insaniyet, İslamiyet, kanun yoksa, benim palam var, o, davayı halleder!.." diyen bulunmasın (s. 3).

Abdullah Cevdet, eserde halkı kendi perspektifine göre bilinçlendirmeye çalışmakta, hak arayışına sevk etmekte, gerekirse güç kullanımını meşru olarak göstermektedir. Yazara göre halk, sürekli olarak kıyam hâlinde olmalı ve iktidara gözdağı vermeli, böylece iktidarı sınırlayarak daha kanlı olayların gerçekleşmesine engel olmalıdır. Bu bağlamda Abdullah Cevdet'e göre halk, sürekli olarak hak arayışı içerisinde olmalı, hukukunu savunacağını iktidar sahiplerine hissettirmeli ve böylece iktidarı sınırlayabilmelidir. Yazar, bu düşüncelerini şu iki kuralla formüle eder: "Avamın istihsal-i hakka muktedir olması. Havassın iltizam-ı hakka -her ne suretle olursa olsun- mecbur bulunması" (s. 4). Yani halkın hakkını elde etmesi, iktidar ve güç sahiplerininse hakka uygun davranmak zorunda kalması. "İki Emel" in yazılışının en önemli gerekçesi halkı uyanışa/hukukunu bilmeye ve bu uğurda mücadele etmeye teşvik etmektir. Nitekim Abdullah Cevdet, eserin girişinde "Guillaume Tell" i tercüme edişinin gerekçesini, eserin yazarı olan Schiller'in istibdat karşıtı tutumuna bağlar: "Bugün Türkçeye tercümesini ma' rız-ı mütalaaya vaz' ettiğimiz "Guillaume Tell" istibdadın, ilelebet korkunç düşmanı, mazlumların lâyemût hamisi olan dehâet-i edebden Şiller'indir" (s. 7).

Yazar, eserde istibdat karşıtlığını çoğunlukla Batılı yazarlardan alıntılarla somutlaştırır. Bu durum, hem söylemleri kuvvetlendirme yöntemi hem de bir tür korunma refleksi olarak değerlendirilebilir. Böylece yazar, herhangi bir soruşturmaya tabi tutulduğunda eserdeki cümlelerin kendisine ait olmadığını belirterek soruşturmada kurtulma şansına sahip olabilecektir. Abdullah Cevdet, bu eserde Victor Hugo, ŞekspirYoung, Long Fellow, Sitenyak, Loturnu, Namık Kemal, Lezan, Danton, A. Ben, Levereş gibi isimlerden çeşitli alıntılar yapar. Örneğin padişah karşıtlığını Victor Hugo ve Şekspir'den alıntılıdığı şu cümleyle dile getirir: “Başı tecelli olmaktan başka bir meziyeti olmayanların hüküm sürmesi zamanı geçmiştir” (s. 8). Fakat yazar, padişahlığa olan karşıtlığını sadece Batılı yazarların görüşlerine dayandırmaz, kendi fikrini de dile getirmekten çekinmez. Örneğin Halkın II. Abdülhamit yönetimi karşısındaki sessizliğini bir tür ahmaklık olarak görür ve şu sözlerle eleştirir: “Bakin şu halka cuma günleri eser-i humk -olarak- müstebidlerinin izdiyâd-ı ömrüne bol bol dua ediyorlar. Onların bu hâllerine minber ağlayayazıyor” (s. 18). Yazar, eserde II. Abdülhamit Dönemi’ni bir tür zorbalık rejimi olarak görür, II. Abdülhamit’i “bed bir mahlûk” olarak niteler ve bu zulüm rejiminin devam ediyorsa anlamlandırmakta zorlanır:

Bed bir mahlûk, necasetli topuğunu bir milletin, milyonlarca insanların ağzına dayayarak hükümran oluyor, tahakküm ediyor, hakka suikast eden, adalet-i ezeliyeyi, şefkat-i ebediyeyi yaralayan bu tahakküm iktidarı, nereden geliyor? Bu meşum iktidar, Hakk'ın kudret-i bâliğası karşısında mevcudiyet-i mutasallitanesini, nasıl oluyor da idame edip gidiyor (s. 20-21).

Eserde II. Abdülhamit Dönemi uygulamaları despotluk olarak gösterilir ve bunun yerine hürriyet ve eşitliğin hâkim olduğu bir dünyanın gerekliliği savunulur. Abdullah Cevdet’e göre bu idealize dünyaya ancak edebiyat eserleri sayesinde ulaşılabilir: “Dimağ-ı beşeriyet, bu efkâr-ı mutemevvite yığınlarından tathîr edilmeli, yerlerine, hürriyet, müsavat, uhuvvet-i umumiye efkâr-ı nâmiyesi ikame olunmalıdır. Bunu yapacak, ancak hakiki asar-ı edebîyedir” (s. 8). Dolayısıyla yazara göre toplumun ve ülke yönetiminin değişmesinin yolu, insanların edebiyat eserlerini okumasından geçmektedir. Bunun için hem Doğulu hem de Batılı kaynaklar okunmalı ve tercüme edilmeli, bu eserler halka ulaştırılmalı ve bu yolla halkın bilinçlenmesi sağlanmalıdır:

Edebiyat, temeddün-i efrâz eder, şiir kemâlât-ı fikriye, ezvâk-ı ulviye saçar, bu vecihledir ki edebiyat cemiyet-i beşeriyenin mâyehtâc-ı aleyhidir, bu cihetledir ki şiir, ruhun mâye-i iştîyâki, kible-i incizabıdır, binaenaleyh Almanya’da Şekspir’i İngiltere’de Şiller’i tercüme ve tefsir etmek icap ettiği gibi Türkiye’de de: Ebû’l-Alâ El-Maarrî, Ömer Hayyam, Firdevsi, Sâdi, Gazali, Celaleddin, Antere, Mütenebbî, Şekspir, Kalderon, Byron, Milton, Göte, Homere, Eşiyîl, Dante, Lukras, Alferi, Kamuens, Long Fellov, Miçikieviç, Puşkin, Jan Jak Ruso, Volter, Monteskü, Viktor Hugo, ilâ âhirihi. Tercüme edilmeli, tab’ edilmeli, tekrar tab’ edilmeli, neşrolunmalı, herkese satılmalı, herkese okutturulmalı, ucuz satılmalı, sermayesine, masrafına verilmelidir. Ulüv-i cenap, azamet-i ruh îsâr etmek şanlarından olan bütün hekimler, şairler, müdekkikler, herkese takdim olunmalı, her evde, her kütüphanede bulundurulmalıdır (s. 8-9).

Bilindiği gibi Jön Türklere göre Osmanlı İmparatorluğu’nun en büyük problemi “meşrutiyet”tir. Hürriyetin, eşitliğin, halk iradesinin ülke yönetimine aksetmesi; jön Türklerin birincil amacıdır, Onlar, Kanun-i Esasi’yi tekrar yürürlüğe koyarak meşrutiyeti getirmeyi hedefler. Eserde bu mevzu özel olarak vurgulanır, meşrutiyet ve hürriyetin önemine değinilir. İnsandaki irade ve hürriyetin onu hayvandan ayıran temel fark olduğu belirtilir, Osmanlı halkının hürriyetten yoksun olduğu, iradesini ülke yönetimine yansıtmadığı ve bu anlamda insani haklarından mahrum olduğu savunulur. Hürriyet ve meşrutiyetin ülkede yaşayan herkes için gerekli ve zaruri olduğu belirtilir:

Zalime de mazluma da hürriyet bir gözbebeğidir: Hürriyet, terakkinin uzv-ı basîridir. Meşruanın serbesti-i ifasından başka bir gâyeti yok zannolunan hürriyet, hak ve adalete matuf azm ve fikr kuvvetinin yegâne vasıta-i tekemmülü olduğu gibi terakkiyât-ı medeniyenin, aklen, ahlaken, bedenlen, sıhhaten, nufusen, nüfuzen vukua gelecek kâffe-i kemâlâtında en metin, en emin vasıta-i husulüdür (s. 13-14).

Eserde eğitimin önemi üzerinde de durulur, halkın ancak talim ve terbiye sayesinde istibdattan kurtulabileceği ve hürriyete ulaşabileceği belirtilir. Halkın cehalet içinde olduğu, kendi hak ve hukukunun bilincinde olmadığı, farkında olmadan boyunduruk altına girdiği, istibdada alet olduğu, iktidarı hep haklı zannettiği belirtilir. Bu bağlamda cahil olan halkın eğitime ve bilinçlenmeye ekmekten veya karın doyurmaktan daha ziyade ihtiyaç duyduğu savunulur: “Halkın ekmekten daha

evvel, daha ziyade talim ve terbiyeye muhtaç olduğuna kailiz. İnsanları meâlîperestlik yolunda bulunmaktan hakiki bir zevk ile zevkyâb edecek ve bu yoldaki mesaiyi, ikdamatı artık fedakârlık addettirmeyecek ancak talim ve terbiyedir" (s. 20). Abdullah Cevdet, halkın bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve cehaletten kurtarılması noktasında şairleri ve dönemin aydınlarını sorumlu olarak görür. Aydınları, halkı eğitime noktasında fedakârlıkta bulunmaya davet eder:

Şairler, ey sahib-i eşfak ve ziya-perver olanlar! Âhâd-ı nâsa, o felek-zedelere, o mirassızlara feda ediniz. Lazım gelirse ve her ne vakit icap ederse, istirahatinizi, servetinizi, meserretinizi, vazifenizi, hürriyetinizi onlar için feda ediniz. Onlar için kendinizi feda ediniz. Bu uğurda bırakın sizi tard etsinler, nefyetsinler, hapssetsinler, darp etsinler mahvetsinler!.. Yazık, bu kadar ızdırap, bu kadar sefalet çekiyor ve hiçbir şey bilmiyorlar. Onları tashih ediniz! Tedris ediniz! Terbiye ve i'lâ ediniz! Kendilerine rehber olunuz. Haysiyet ve fazilet mektebine koyunuz! Hakikati hecâltınız! Tahkik ve tefekkür elifbası olan tarik-i fikr ve muhakemeyi gösteriniz! Hakikati, istikameti, ulüv-i cenaplığı, merhameti, okumak ilmini öğretiniz! Kitabınızı apaçık tutunuz! Dikkatli, müteyakkız, kerim, sadık, mütevazı olunuz! Dimağları tenvir, ruhları işgal ediniz! (s. 28-29)

Halkın II. Abdülhamit yönetimine karşı bir tutum takınmamasını cehalete bağlayan Abdullah Cevdet, toplumun sessizliğini ise bir tür kabulleniş veya rıza olarak görmez. Sokaklarda isyan bayrağının görülmemesini, huzur ve emniyet göstergesi olarak değerlendirmez. Toplum içindeki sessizliği, aydınlıktan önceki son karanlık olarak değerlendirir ve halka bir nevi II. Abdülhamit iktidarının yıkıldığı günleri müjdelar: "İçtimai inkılap, büyük inkılap, büyük hürriyet, büyük uhuvvet, büyük gün daha pek çok gecikmeyecektir. İdrak-ı beşer meşîmesinden nice mehîb ve feyyaz fecirler doğacaktır" (s. 23-24). Abdullah Cevdet'e göre hürriyetin gelmesi ve ihtilalin gerçekleşmesi için "vicdan-ı umuminin kıyam etmesi" ve "bu müthiş uykuya nihayet vermesi" gerekmektedir (s. 24). İdealize edilen bu kıyamın (ihtilalin) gerçekleşmesi için her fert, kendi üzerine düşeni yapmalı, bu yolda az veya çok fedakârlıkta bulunmalıdır:

Bugün, necat-ı umumiyenin temin-i husulü gibi şanlı bir işe, umumun samimi, umumun muavenet-i müsabıkânesi, umumun muştgiran himmeti lazımdır. Her kalbi olan susmamalı! Bir kulağı olan işitmemeziğe gelmemeli! Efrad-ı ahalinin, nerede olursa olsun, kopardığı feryat, bütün insanların sine-i âramında bir cûş ve huruş-ı daimi husule getirmelidir. "Bir kuruşu olan hak yolunun menfa tarikinin yolcularına serfeşânlarına vermeli! Bir taşı olan zalimlerin kafalarına atmalıdır. Bazıları yapsın! Bazıları söylesin! Herkes çalışsın" Tenevvür, tenvir! Fedakârlık! Fedakârlık!.. (s. 27-28)

Abdullah Cevdet, eser boyunca II. Abdülhamit Dönemi'ni "İstibdat Dönemi" olarak görür. Bu dönemde halka baskı uygulandığını, halkın hürriyetinin kısıtlandığını ve cahil bırakıldığını savunur. Yazar, çözüm önerisi olarak halkın aydınlatılmasını, tercümeler yapılmasını ve bu tercümelerin herkese ulaştırılmasını, herkesin elinden geldiğince ülkeye hürriyet getirmek için çabalaması gerektiğini vb. dile getirir. Okuyucularına II. Abdülhamit karşıtlığı aşılabilir ve onları karşıt cepheye aktif rol almaya davet eder. Sürekli teyakkuz hâlinde ve ihtilale hazır durumda olan bir halkın iktidarı sınırlayacağını ve hukuka uygun davranmaya zorlayacağını savunur.

Sonuç

Abdullah Cevdet, Jön Türklerin en üretken yazarlarından biridir. Çıkardığı gazete ve dergilerle, yaptığı tercümelerle ve yazdığı telif eserlerle hem Jön Türklerin fikirlerini dile getirir hem de etkin bir muhalefet yürütür. Padişah karşıtlığının yanında din karşıtı bir tutum takınarak materyalizme ve ateizme kayan sanatçı, bu özelliklerinden dolayı halktan uzak bir profil çizer ve söylemleri halkın nazarında itibar görmez. Yazar, halkı II. Abdülhamit karşıtlığına ikna etmek için zaman zaman materyalist fikirlerini bırakarak şeriat kurallarına ve çeşitli dinî hükümlere dayanmak suretiyle de II. Abdülhamit karşıtlığı yapar, onu iktidardan indirmeye çalışır; fakat bu söylemler yazarın ateist kimliğinden dolayı halk nezdinde karşılık bulmaz.

Bu çalışmada incelenen ve Latin harflerine aktarılan "İki Emel" adlı eser, Abdullah Cevdet'in II. Abdülhamit'e karşı muhalefette bulunduğu ve halkı bu karşıtlığın yanında taraf olmaya zorladığı bir eserdir. Yazar, eserde II. Abdülhamit'in ülkede baskıcı bir yönetim sergilediğini, halkı cahil bıraktığını ve bu yolla iktidarını sağlamlaştırdığını savunur, halkı kendi anlayışına göre aydınlatmaya çalışır, aydınları bu noktada sorumluluk almaya davet eder. Fakat Abdullah Cevdet, ömrü boyunca bu

düşüncelere bağlı kalmaz ve II. Abdülhamit karşıtlığını sürdürmez. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından dışlanır ve istenmeyen adam ilan edilir. Böylece yazar, iktidarını yıkmak için yıllarca mücadele ettiği II. Abdülhamit Dönemi'ni mumla arar olur ve II. Abdülhamit karşıtlığından dolayı büyük pişmanlık duyar. Çünkü padişah gidip meşrutiyet ilan edildikten sonra ülke iyiye gitmemiş ve yazar eskisinden daha fazla dışlanır olmuştur. Bu bağlamda "İki Emel" adlı eserde savunulan fikirler, Abdullah Cevdet'in II. Meşrutiyet öncesindeki fikirleridir ve yazarın düşünce yapısı II. Meşrutiyet'ten sonra ciddi değişiklikler göstermiştir.

Kaynakça

- Abdullah Cevdet (1898). *Redd-ül-Merdud*, Osmanlı, no, 12, 15 Mayıs 1898-26 Zilhicce 1315, s. 3.
- Abdullah Cevdet (1906). *Kahriyât*. Mısır: Matbaa-i İctihad.
- Abdullah Cevdet (1914). *İki Emel*. İstanbul: Matbaa-i İctihad.
- Hanioğlu, M, Şükrü (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hanioğlu, M. Şükrü (1988). *Abdullah Cevdet*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 1. İstanbul: TDV İslâm Araş. Merkezi, s. 90-93.
- <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=3&SAYFA=359>
- Kaya, Sevim Zehra (2021). *Abdullah Cevdet'in Din Algısında Tezahür Eden Toplumsal Kaygı*. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (17), s. 751-796.
- Tansu, Yunus Emre (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Batıcı Düşünce Çerçevesinde Dr. Abdullah Cevdet ve İctihad Dergisi*. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4(1), s. 113-142.

Ek 1:

Doktor Abdullah Cevdet

İki Emel

Lâ tedaberû velâ tehasedû velâ tebagadû vekunû 'ibadallahi ihvanâ (Hadis-i Şerif)*.

Avamın istihsal-i hakka muktedir olması, havassın intizam-ı hakka -her ne suretle olursa olsun- mecbur bulunması, Kâbe-i amalimizin lâyetegayyer iki esasını teşkil eden "İki Emel". İşte bunlardan ibarettir. A. C.-

Üçüncü Basılış
Pahası iki kuruş
İstanbul
Matbaa-i İctihad
1914 {1}²

Matbaa-i İctihad {2}

İkinci Tab'ın Dibacesi

Mehmet Kadri Nasıh Efendi'ye

A. C.

Bu risale bir sene evvel Türkçeye tercüme edilerek neşrettirilen "Guillaume Tell"e mukaddime olarak icmalen yazılmış ve kitapla beraber tab' olunmuş idi.

"Guillaume Tell" in hacmi de mevzuu gibi büyük oldu. "Guillaume Tell" in mevzuu da büyüktü. Çünkü istibdada karşı nefret ve kıyamı musavverdi. Bu sebeple kitap Türkiye'ye az idhâl olunabildi. Büyüklüğün, ulviyetin, ulüvv-i cenaplığı ve fedakârlığı uyandıracak asarın, hâsılı "nur" un bizim diyarımıza girmesini arzu etmiyorlar, istiyorlar ki bütün halk cehalet içinde mezellet, meskenet mezbelesinde uyusun dursun, efrad-ı vatanın yüreğinde bir intibah şulesi parlamasın, arzu ediliyor

¹Meali: Birbirinizden nefret etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun (<https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=3&SAYFA=359>).

² Abdullah Cevdet adının ilk harfleriyle yapılan kısaltma: A. C.

² Orijinal metindeki sayfa numarasını gösterir.

ki ahali, koyun gibi münkâd köpek gibi mütemellik ve mütezellil kalsın. Doğru, ulvi, yeni bir fikir, bir söz işitmesin. Cahil jandarmaların kırbaçları, namussuz, terbiyesiz, zalim memurların te'addileri altında ezilsinler de içlerinden "Yok! Affedersin hukukuma tecavüz ediyorsun! İleri gitme, eğer -sizce- insaniyet, İslamiyet, kanun yoksa, benim palam var, o, davayı halleder!.." diyen bulunmasın. Biz erbab-ı ictihad ile beraber şu fikirdeyiz: Ahali heveskâr ve meyyal-i kıyam olmamalı fakat kıyama zaruri kılacak bir sükûta meydan vermemek için müstemir-i kıyam olmalıdır: {3}

Avamın istihsal-i hakka muktedir olması. Havassın iltizam-ı hakka -her ne suretle olursa olsun- mecbur bulunması... Kâbe-i amalimizin iki lâyetegayyer esasını teşkil eden (İki Emel) işte bunlardan ibarettir.

Sadetten çıktık, tekrar edilmiş ve fakat bin kere daha tekrar edilse çok olmayan, faydasız kalmayan hakikatleri tekrar etmeye daldık.

Bazı kardeşler, Guillaume Tell tercümesindeki mukaddimeyi beğendiler. Risale şeklinde basılmasını, intişarını teshil edecek bir şekle konulmasını istediler. Mümkün olduğu kadar çok dağılsın, çok adam okusun dediler. Bu, pek musîb bir hüküm ve tavsiye idi. Çünkü o dibaceyi teşkil eden fikirlerin, mülâhazaların ekseri bizim ibdâ'at-ı karihamız değil, muakkip ve perestîşkâr emelleri olduğumuz e'âzım-ı devranın, o hakiki insanların vicdanımızda hissiyata tahavvül etmiş mülhimatıdır.

Mukaddime tab'-ı evveline nispeten bir mislinden ziyade tevsî' ve tezyit edilmiştir. Risale şeklinde basılacak. Hakperest bir mücahidin namına ihda edilmiş olmakla eser, muhalled ve müzeyyen oldu.

Bu risalemiz istibdada karşı hürriyetin bir hande-i kahrı şu kıtada müstebidin medar-ı iftikârı olsun:

Ve in melekte en-nufüse febği ridâehâ

Felehâ sevrâ ve fihâ mazâ

Yeskunu el-vahşu li'l-vusûbi min-el

User fekeyfe el-helâiku'l ukelâ

Fi 16 Eylül 1313 ve fi 28 Eylül 1897 Cenevre

Doktor Abdullah Cevdet {4}

Üçüncü Basılış İçin

"İki Emel" on yedi sene evvel birinci defa basılmıştı. Şimdi üçüncü defa basılmak lazım geldi. Bu küçük kitabı genç yürekler büyük bir hararetle bel' ettiler. Son inkılapın evvelki ahval ve ahvale ait nevhalar ve sayhalar kimseyi incitmeyecektir. "Kütüphane-i ictihad"ın neşredilmiş kitapları içinde "İki Emel" çoktan kesilmişti, birçok talep ve siparişlere menfi cevap vermekten kurtulmak da lazımdı. Bu vâzi' ve mütevazı kitap, yakmayan ve daima ısıtan bir mukaddes ateşle besilidir. Aynı ateşle teferrî etmiş gönüller için yeni eski yanmaların ve alevlenmelerin ulvi lezzetlerini canlandıracaktır.

30 Teşrîn-i Evvel 1914 İstanbul

Abdullah Cevdet {5}

İki Emel

Asar-ı edebiyenin gaye-i ulvisi, aksü'l-gâyâtı, insanlara kemâlât-ı mutasavvere telkin etmektir.

Her kavim, her millet -daha umumi tabir ile söyleyelim- her zümre-i insaniye, fezâil ve kemâlât-ı insaniyeden derece-i nisabı nispetinde kâmil ve mesuttur. Fezâil ve kemâlât-ı insaniyenin yenbu'-ı lâyezâli, kudret-i fâtıranın nadiren fakat ebedi'l-hayat olarak yetiştirdiği "dâhi"lerdir.

Yüz dereceye kadar meshûn olan su, artık tereffu'-ı hararetçe izdiyâda gayrimüsait hadd-ı müntehayı galeyana mütesâid bulunduğu gibi, zekâ-yı beşer dahi -bazı zevatta- yüz dereceyi gösterir, gaye-i

şiddetine hadd-ı istikrar intihâsına vasıl olmuş bulunur. "Serhadd-ı tekâmül"e kadar müte'âli olan o zekâ-i "deha"dır, dimağı öyle bir zekâyâ tecelligâh olan insan "dâhi"dir.

Zulüm ve felaket içinde kalan ve istibdadın ateş ve buharıyla mahsur bulunan insanların -belki kendileri bile gûş-ı idrak etmedikleri hâlde- lisan-ı hâllerinden çıkararak {6} zulûmatın nizâ-yı bî-intihâsı içinde, yükselip, gaip olan istikbal! İnsaniyet! Hürriyet! Müsavat! Terakki! Feryatlarını kulak dolusu işiten o güzidegân hilkat, o gümleneyen beşeriyettir. Bunlar sefaletzedeler üzerinde, lebrîz-i insaniyet olan muazzam piyalelere benzerler ki bulutlar içinde bulunan bir yed-i ulvi ile sarsıldıkları vakit onlardan zemin üzerine büyük büyük katreler düşer, o katreler, zalimler için ateş parçalarıdır, yakar! Mazlumlar için şebnem taneleridir, serinletir, hayat-ı taze verir. Bunun böyle olmasını fena görenler çok, fakat biz pek iyi buluruz.

"Herkesin muzdarip ve muzdar olduğu bir zamanda birkaç kişinin feryat etmesi pek musîb, pek adilânedir".

...

Bugün Türkçeye tercümesini ma'rız-ı mütalaaya vaz' ettiğimiz "Guillaume Tell" istibdadın ilelebet korkunç düşmanı, mazlumların lâyemût hamisi olan dehâet-i edebden Şiller'indir.

Nâ-mahdut bir rahm-ı ulviye mazhar ashab-ı dehânın mevcudiyet-i ebedîyelerini temin, ruhaniyetlerini teşkil eden muhalled-ı asar-ı edebiye her lisanla neşr-i feyz-i mütalaalarını her sınıf halka tamim etmek derece-i vücûbdadır. {7}

"Başı tecelli olmaktan başka bir meziyeti olmayanların hüküm sürmesi zamanı geçmiştir...

[3] Kuvve-i cismaniye, iktidar-ı mütegalibâne erbabının devri bitti, vâkâ onlar şanlı ve ihtişamlı ömürler sürdüler, lakin eriyici bir şan ve ihtişam ile. O makule büyük adamlar, "terakki"nin içinde münhaldirler. Terakki onları eritir, medeniyet bu tunçları karartır.

Dimağ-ı beşeriyet, bu efkâr-ı mutemevvite yığınlarından tathîr edilmeli, yerlerine hürriyet, müsavat, uhuvvet-i umumiye efkâr-ı nâmiyesi ikame olunmalıdır. Bunu yapacak, ancak hakiki asar-ı edebiyedir.

Edebiyat, temeddün-i efrac eder, şiir kemâlât-ı fikriye, ezvâk-ı ulviye saçar, bu vecihledir ki edebiyat cemiyet-i beşeriyenin mâyehtâc-ı aleyhidir, bu cihetledir ki şiir, ruhun mâye-i iştiyâkı, kible-i incizabıdır, binaenaleyh Almanya'da Şekspir'i İngiltere'de Şiller'i tercüme ve tefsir etmek icap ettiği gibi Türkiye'de de: Ebû'l-Alâ El-Maarrî, Ömer Hayyam, Firdevsi, Sâdi, Gazali, Celaleddin, Antere, Mütenebbî, {8} Şekspir, Kalderon, Byron, Milton, Göte, Homere, Eşiyîl, Dante, Lukras, Alferi, Kamuens, Long Fellov [4], Miçikievîç, Puşkin, Jan Jak Ruso, Volter, Monteskü, Viktor Hugo, ilâ âhirihi. Tercüme edilmeli, tab' edilmeli, tekrar tab' edilmeli, neşrolunmalı, herkese satılmalı, herkese okutturulmalı, ucuz satılmalı, sermayesine, masrafına verilmelidir. Ulüvv-i cenap, azamet-i ruh îsâr etmek şanlarından {9} olan bütün hekimler, şairler, müdekkikler, herkese takdim olunmalı, her evde, her kütüphanede bulundurulmalıdır.

İnsana maksud-ı insaniye göstererek evvela zekâsını ıslah ve tamir etmek ve efkâr-ı âliye takdir olunmadığı müddetçe dâ'îye-i ihya ve ıslahta sebat ederek kendisi üzerinde fazilete, alicenaba, fedakârlığa numune-i imtisal göstermek... İşte fikir ve fazilet. Kalem ve hissiyat sahiplerinin kati, elzem, basit, aşikâr olan vazife-i hazıraları bundan ibarettir: "En sönük bir numune-i imtisal olmak, en muşa'sa', en parlak bir bârika-i tehevvr ibraz etmekten daha celî, daha müessirdir." Her asırda büyüklerin yaptığı da bu, yani fazilete ve fedakârlığa numune-i imtisal olmak idi. Şairlerin hizmet ve faydası ziya-yı 'ilm ve fazilet ile hakiki medeniyeti sine-i beşere infaz etmekten, istibdadı kalemle,

³ Viktor Hugo, Villiam Şekspir

⁴ "Long Fellov" Amerikalı bir şairdir. 1882 tarih-i miladisinde vefat etmiştir. Asar-ı mevcudesi içinde bizim nazarımızı en ziyade celbeden "Esaret Destanları" Les Poémes Sur L'esclavage unvanlı eser-i rahimânesidir. Büyük bir hassasiyet-i melikâneyi terennüm eden bu müessir manzume, zenci esirliği aleyhinde yazılmıştır. Satılmak, hayvan gibi satılmak, ticaret edilmek için diri diri avlanılan o biçare insanların hicran ve felaketlerini "Long Fellov", kemal-i süzişle tasvir etmiş, insan ve hissiyat âleminde çığlıklar, kıyametler koparmıştır.

fikirle, kudretle, kuvvetle, taze bir imanla söküp yıkmaktan, kaldırmaktan başka bir şey addolunmamalıdır. Cebbarların nermin firaş-ı hükümranesini bir balın-i rahat-şiken koymak, şairlerin şan-ı bülendidir. Alekser, samimi ve kâmil şairler sayesinde ki müstebitler: “İyi uyuyamadım, korkulu rüyalar gördüm, diyerek uyanırlar.”

Şiir: Terennüm etmek, sevmek, itikat etmek, münacat etmek **{10}** için yapılmıştır. Fakat boşluğu terennüm etmek, kendi kendini sevmek, batıl akidelere mu’akkad olmak, esnâm ve mevhumattan münacat etmek için değil. “Kemâlât-ı mansûre-i beşeriye”yi terennüm etmek, “insaniyet”i sevmek, “terakki”ye rabt-ı kalp ile itikat etmek, “nâmütenâhî”lere doğru sevk-i münacat etmek için yapılmıştır.

...

Şimdi süngüler hak ve hürriyet kelimelerini telaffuz eden dişlerin arasında kırılıyor!.. “Bu süngüler müstebitlerin başlarında kırılmalıdır” demekten ziyade, o kalemler, o kalemler ki ashab-ı fikr ve merhametin parmakları arasındadır, kâğıtlar üzerinde tamim-i me’âlî, tenfiz-i fezâil, tasfiye-i efkâr etmekle aşınmalıdır deriz. Efkar, hissiyata istihale etmedikçe semerât-ı fiiliye vermez. Bu istihale ise efkâr-ı salimenin lâyenkatı’ dimağ-ı beşere infaz edilmesiyle hâsıl olur. İlm-i terbiyenin gayesi iyi olmayı insanda bir âdet ve tabiata tahvil etmektir. “Unutmamalıdır ki yeni taze emeller ezân-ı umumiyyeye gayet betâetle girer.” [5] Yerleşmiş fikirler, kök salmış müzmin efkâr-ı sakîmeyi mahvetmek, zihn-i **{11}** ‘ilm ve fazilete aynı nispette muhtaçtır. [6] “Bed amel ruhun darlığı, fikrin kısıklığıdır.” [7]

İnsanın hakkı yalnız -mana-yı umumisiyle- yaşamaktan ibaret değil, hürriyet ile yaşamaktır, hürriyet! Hukuk-ı tabiinin -kavânîn ile tahdit ve temin edilmiş olduğu hâlde- bilaistisna umum efrat için râyegân olmasıdır. **{12}** Beşerden silmek için mürekkep dalgaları sarf etmek, pek çok beyin terleri dökmek iktiza eder.

Doğrudur: “Vakur, sakın ve daima masum olan terakki, kan dökmek nedir, bilmez. Silahsız olarak hükmünü sürer, kendisine takdim ve irâe olunan baltaları, palaları, kılıçları, tüfekleri reddeder”. Lakin Tell’in Kesler’den döktüğü kan, kan değil irin, irin değil bir sîm-i helâhil ve nefrîn idi. Umuma necat bahş olan o büyük teşebbüs, azim bir lücce-i merhametin, derin bir şefkatın ulvi bir eser-i cûşişi idi.

İnsanların tekemmülâtı esbabı hep tahassüsât ve hayallerinden, fikirlerinden nebe’ân eder. İrâdetlerini, emellerini, amellerini idare eden hep tahassüsleri, itmînânları, itikatları hep müktesebat-ı müdhare-i fikriyeleridir, daire-i vukuf ve hassasiyet büyüdükçe zulemin havza-i tagallüp ve te’addîsi küçülür:

Şor-ı dîvâne be-endâze-i sahrâ bâşed!

Cehalet-i faile ve cehalet-i münfaile aynı gayret ve merhametle iktihâm olunmak, tedavi edilmek ister. Zalime de mazluma da **{13}** hürriyet bir gözbebeğidir: Hürriyet, terakkinin uzv-ı basîridir. Meşruanın serbesti-i ifasından başka bir gâyeti yok zannolunan hürriyet, hak ve adalete matuf azm ve fikr kuvvetinin yegâne vasıta-i tekemmülü olduğu gibi terakkiyât-ı medeniyyenin, aklen, ahlaken, beden, sıhhaten, nufusen, nüfuzen vukua gelecek kâffe-i kemâlâtında en metin, en emin vasıta-i husulüdür.

⁵ S. Sitenyak, Çarlık ve İnkılap, sahife 3. Le Tzarizme Et La Revolution.

⁶ Aynı fikri, ahiren, şu kıtada terennüm etmişim:

Mazluma hürmet et, zalime acı:

Yer bulsun gönlünde hem geda, hem bây!

Gündüze, geceye dermanlar götür,

Bir elinde güneş, bir elinde ay.

[Üçüncü tab’ın haşiyesi].

⁷ Yung, Geceler Sünühâtı, sahife 675. Hayatın faniliği, ebediyetin ümid ü dehşetleri, mevtin ika’ ettiği dilsüz hicranlar, bir şi’r-i nazık olan (Geceler Sünühâtı)nın mevzuunu teşkil eder! Bu şiir, mütalaa edenlerin ruhunda ebedî bir ihtisas-ı şairane uyandıracak kudreti haizdir. Şu kadar var ki mülâhazat-ı muzdaribâne mahsülü olan o sünühâtta ızdırabın muhteşem sadeliği yoktur (Geceler Sünühâtı), İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiş fakat Ermeni hurufatıyla basılmıştır. Evhans Ârâmyân Efendi namında bir vatandaş tercüme etmiş, Venedik şehrinde bastırılmıştır. Yazık ki bu güzel kitabı da hükümet [hükümet-i sabıka] kitab-ı memnu’u cetveline idhâl etmiştir A. C.

Yaşamak: Muhafaza-i uzviyet demek değildir, yaşamak, idrak etmektir.

Yaşamak: Hâlden mütebessim olmak, istikbali bülent bir nokta-i idrakten temaşa etmektir.

Yaşamak: İstikbali gurub hâlinde değil, bir tulu-ı daimi hâlinde görmektir.

Yaşamak: Bir mizan-ı vicdaniye malik bulunup o mizanla nîk ve bedi vezn ve takdir etmektir.

Yaşamak: Adaleti, hakikati, hakkı, sıdki, istikameti, samimiyeti, zevk-i selimi haiz olmak, yekdiğerine sarılmış olduğu hâlde hukuk ve vazifeyi kalp üzerinde bulundurmaktır.

Yaşamak: Neye yaradığını, ne yapabileceğini, ne yapması lazım geldiğini bilmektir.

Yaşamak ile muhafaza-i uzviyet etmek arasındaki farkı {14} rûşen kılalım: İnsan yaşar! Hayvan, muhafaza-i uzviyet eder. Binaenaleyh halk yaşayamıyor, maişet-i hakikiye zehirler dolduruyor, yekdiğeri sevmek, yekdiğere kardeş olmak lüzumu zamanı gelesi çok oldu. Hâlâ bu hâk-i fena üzerinde en ziyade göze çarpan maddeten veya manen yekdiğeri öldürmek yekdiğere buğz ve adavet etmektir. Yaşamamanın yaşatmamaya bağlı olması kadim bir hayvaniyetin kizb ve hodkâmisi iddiası eseridir. Umumi uhuvvetin bütün vüs'at ve ulviyetiyle yaşayamaması umumi bir hıyanet-i cahilenin veya bir 'ilm-i hainin mahsulüdür! Fakat hakiki ilim hain olamaz.

Bu karanlık, bu çirkin derdin tedavisi, derdnâk olanlardan ziyade, derdi, derdin mahiyetini, esbabını, tarz-ı müdâvâsını bilenler için büyük bir burç, mukaddes bir vazifedir.

...

Maneviyat enam-ı münhasif olduğu zaman, asayiş içtimai üzerine bir zill-ı zalim düşer, ki haşyetengiz ve dehşetâverdir. Umum, tetkikat ve tefahhusat-ı ilmiye icrasına teşebbüs edecek hâl ve mertebede değildir. Fakat umumun saha-i idrak ve incizabına girebilen diğer bir emel-i ulvi, diğer bir canane-i manevi vardır ki o da ıslahat-ı içtimaiye emeli. Zamanımız cemiyet-i {15} beşeriyesindeki meşâkk ve nifakı tadil ve ıslah etmek fikridir. Bu fikir ve emel ise bütün sefaletler, ızdıraplar, adaletsizlikler ortadan kalkmadıkça sönmek, tükenmek bilmeyecektir. Hayli mazhar-ı ıslah olmakla beraber, yine asrımız heyet-i içtimaisinin gönülleri vahşi, hayvani bir mazi içine dalmıştır ve o neşâtgâh maziden pek çok hasâis ve temayülat bel' ve temessül etmektedir.

Heyet-i içtimaiye, seyyiat ve te'addiyat-ı sabıkayı tahrip ve ilga etmemişler, yalnız mazinin zulmünü, hodkâmlığını, ihanetini, tarizatını maskeleymiş, kıyafetini değiştirmişlerdir. [8]

Evet:

Taarruzat ve tahakküm ü kadim tarzında,

Bu asrın anlayamam ben nedir fütuhâtı?

Görür bu yaraları, şair-i bülend-i emelin

Akar sirişk olarak memba-ı sünûhâtı. [9]

İnsan için maişet-i içtimaiyenin gillet-i gâiyyesi {16} taarruzdan masun olmak ve her cihetle, haiz olduğu istidad-ı kemali fi'le çıkarmak, [10] iken cemiyet-i beşeriye merâkizinde bile cihet cihet erbab-ı merhametin gözlerini tırmalayan bu kitaller, bu cinayetler, bu ateşler, bu zincirler, bu taarruzlar nedir? Dokuz yüz sene evvel efâdıl-ı garbın serbülendi Ebü'l-Alâ el-Maarrî'yi

Lekad câenâ hazâ el-şitau ve tahtehu

Fakiru maarrî ev emiru müdevvec!

Vekad yurzeku el-mecdûdu ekvât-ı ümmetu

⁸ Loturnu, Tekamül-i Dinî, Evolution Religieuse, sahife 580.

⁹ Abdullah Cevdet, Kahriyat, sahife 117.

¹⁰ Kemal, Nüfus makalesinden.

Veyehremu kûten vâhidun ve hüve ehvec!

Yani kış geldi, taht-ı tesirinde çıplak fakirler görklü zenginler var. Bir zengin, bir milletin mâye-i maişetini bel' ediyor! Millet ise şiddetle muhtaç olduğu bir lokma ekmekten mahrum kalıyor!.. [11] **{17}**

Ve

Mâ echele el-umemullezine areftuhum

Ve lealle sâlifehum edall ve etber

Yed'une fi cemaatihim bî-sefâhet

Li emirihim feyekadu yebki el-minber.

Yani: "Bildığım milletler, ne kadar cahildirler belki zaman-ı kadimde gelip geçmiş olup benim görmemiş, tanıyamamış olduğum milletler daha abdal, daha miskin imişlerdir. Bakın şu halka cuma günleri eser-i humk olarak müstebidlerinin izdiyâd-ı ömrüne bol bol dua ediyorlar. Onların bu hâllerine minber ağlayıyor."

Tarzlarında nevâsâz-ı iştikâ eden elim ahval-i içtimaiye hâlâ devam ediyor. Hâlâ efrad-ı nasın kafaları kaldırım taşları mesabesinde tutuluyor. O kafaların üzerinde ikbal ve şevket, gurur ve azamet oyunları oynanıyor, kahır ve felaket fırtınaları îkâ' olunuyor. Mütehayyizanın artıkları, nasın hevâic-i zarurîyesini teşkil ediyor. [12] Bu kadar şimendiferlerimize, vapurlarımıza, fotografya-**{18}** larımıza, elektrik ziyalarımıza, telefonlarımıza, fonograflarımıza karşı eğer cemiyet-i beşeriye-i hazıramızı bir esas fenni üzerine tesis etmeyecek olursak asrımıza (yani on dokuzuncu asra) bir barbarlık devri nazarıyla bakılacaktır [13]. Bu benzi solgun avam halk bilmeyerek, anlamayarak boyunduruğa boyunlarını sokuyorlar, haklarını bilmiyorlar, mazlum oluyorlar, zalim oluyorlar, istibdada aletlik ediyorlar, kendi zincirlerini yine kendileri döküyor! Yine kendileri imal ediyorlar! Her gördükleri muameleyi haklı, çektikleri meşakkati tabii zannediyorlar, susuyorlar, bir şey istemiyorlar. Eziliyorlar, bir şey bilmiyorlar. Hiçbir şey bilmiyorlar. Danton, "halk ekmekten sonra en ziyade talim ve terbiyeye muhtaçtır" [14] diyor. Biz buna, gayr-i kani' **{19}** ve halkın ekmekten daha evvel, daha ziyade talim ve terbiyeye muhtaç olduğuna kailiz. İnsanları meâlîperestlik yolunda bulunmaktan hakiki bir zevk ile zevkyâb edecek ve bu yoldaki mesaiyi, ikdamatı artık fedakârlık addettirmeyecek ancak talim ve terbiyedir [15].

Havas, görebildikleri hayır ve fâideyi tekmeleyip geçiyorlar! Avam, görmedikleri hayır ve fâideyi arıyorlar. Bunların her ikisi de kılavuza muhtaçtır: Havas, iradetlerini vicdanlarına tevfik etmeye mecbur edilmeli! Avam, aradıklarını, mahrum ve muhtaç olduklarını tanımaya alıştırmıştır [16]. Bed bir mahlûk, necasetli topuğunu bir milletin, milyonlarca insanların ağzına dayayarak hükümlan oluyor, tahakküm ediyor, hakka suikast eden, adalet-i ezeliyeyi, şefkat-i ebedîyeyi yaralayan bu tahakküm iktidarı **{20}** nereden geliyor? Bu meşum iktidar, Hakk'ın kudret-i bâliğası karşısında mevcudiyet-i mutasallitanesini, nasıl oluyor da idame edip gidiyor.

Biraz mütecellidâne davranılmak ister: Mazinin aheng-i hak ve terakkiye muvafık olmayan asırlar görmüş cereyanına mûmâna'at etmek, ısrar ve te'annüd üzre bulunan bu efsürde adamlara bu hak-

¹¹ Bu kıta Diyarbakırlı şair Bedbaht'ın felekten şikâyet ederken söylediği

"Alır bin ehl-i dflin mâye-i maişetini

Eder bir ahmakın iftarına baha-yı reçel"

beytini hatıra getirir.

¹² Jan Jak Ruso, Mukavele-i İçtimaiye, sahife 295.

¹³ Lezan.

¹⁴ (Danton)un bu sözü, "Paris" (Sen Jermen) bulvarında merkûz ve heykel-i heyecan tabirine sezâ olan heykeli altında şu suretle muharrerdir: *Après le pain, l'éducation est le premier besoin du peuple.*

Heykelin diğer bir cihetinde şu:

Pour vaincre les ennemis de la patrie, il nous faut de Paudace, encore de Paudace et toujours de Paudace!

Nutk-ı mûcizi menkuştur ki : "Vatan düşmanlarını mağlup etmek için bize cüret, yine cüret ve her zaman cüret lazımdır" demektir. A.C..

¹⁵ A. Ben, Fیزیolocya-i Heyecan, sahife 275.

¹⁶ Ruso, Mukavele-i İçtimaiye, sahife 75.

şiken ve batıl akidelere, bu zalim hurafelere bazı mertebeye set çekmek elzemdir. Zekâ, tefekkür, fen, sanat, felsefe, bu yanlış telakkileri, bu galiz fikirleri teftiş ve nezaret altında tutmalı. Sûitesiratından tahaffuz ve âlem-i idraki muhafaza etmelidir. Halkın bugünkü büyük ayıpları, iğrenç nakîseleri müdakkiklerin, hekimlerin, şairlerin vicdanlarına pek sert, pek şedid, pek kutsi farîzalar, vazifeler tahmil ediyor.

İfsat edilememelik, fesada karşı koymalı, gevşekliğin ve alçaklığın önünde bir sedd-i müstahkem olmalıdır.

Hakiki olmayan fikirler, hakiki olan silahları pekâlâ hareket ve faaliyete getiriyor: Beşerin bed hükm-ü istimaline girmiş sevâik-i bela tabirine sezâ olan o mevt ve tahrip aletleri, hakiki hüsrânlar, ciddi musibetler, {21} ebedî facialar îkâ' ediyor. Hak cemalinin ma'kesi olan kemâlât ve efkâr-ı âlîye âyinesini halka arz etmeye her zamandan, her devirden ziyade şimdi ihtiyaç var. Her yanda bir tesis ve ihya ihtiyacı şiddetle arz-ı vücud ediyor! Burada üç sual-i mukadder var:

Neyi tesis ve ihya etmek?

Nerede tesis ve ihya etmek?

Nasıl tesis ve ihya etmek?

Cevap veririz:

Halkı tesis ve ihya etmek.

Saha-i temeddün ve terakkide tesis ve ihya etmek

Ziya-yı 'ilm ve faziletle tesis ve ihya etmek. [17]

Şimdiye kadar bu azametli ihtiyacın tatmini emrinde yapılan hizmetler, edilen fedakârlıklar şimdiden sonra icrası lazım gelen ve henüz icra edilmemiş olan hizmetlere, fedakârlıklara nispeten azdır, nafilidir. Bu 'adem-i kifâye, dünyanın her tarafına şamil tutulabilir: Bir tarafta otuz milyon halkı zulüm ve esaret zincirlerine gark etmiş olan bir mütegalibin kahr-u te'addîsi meydanda hiçbir meşruiyet olmadığı hâlde o taraftan tervîc ve teyit olunuyor. Terakki buna {22} göz yumuyor... Dikkat olunsun: "Terakki" diyoruz. "Medeniyet" demiyoruz. Asrımızın bir "asr-ı terakki" olduğuna şüphe yok, fakat asrımıza bir "asr-ı medeniyet" demeye henüz dilimiz varamaz.

Milletlerin cevri ve teaddîye sabır ve tahammül ediyor görünmelerinden onların zulm ve teaddîye layık oldukları istidlâl olunamaz.

Bir memleketin sokaklarında silahdest kıyamîlerin bulunmamasını memleketin asayiş ve saadetine delil addetmek musîb olmaz. Bir memlekette kalpler, pürhelecan, bâng-ı isyan vurdukça, her türlü emniyet ve huzur-ı zahiriye rağmen emniyet ve asayiş muhtel demektir. Kalplerdeki kıyam ve âşub, sokaklardaki kıyam ve âşubdan daha beti'ül zeval, daha sa'b'ul teskindir.

Muhalefete ve infialin izharına kahr ve tehdit ile mümâna'at olunabilir. Fakat gönüllerde hab ve muhâleset tevlit ve temin etmekten bütün dünyanın bütün cebr ve tehditleri acizdir. Hakiki asayiş ise 'adem-i muhalefete değil, vücûd-ı muhâlesetle hasıl ve daim olabilir.

İçtimai inkılap, büyük inkılap, büyük hürriyet, büyük uhuvvet, büyük gün daha pek çok gecikmeyecektir. {23} İdrak-ı beşer meşîmesinden nice mehîb ve feyyaz fecirler doğacaktır.

Hâl-i hazırın samt ve sükûnu, dehşetli bir fırtınanın zuhurundan evvel havada mütehassıl gazap ve ducret ile dolu sükûnete benzetilebilir. Bu sükûnet semere-i zaaf ve teslimiyet değildir:

Çegûne dered şîr bî çeng-tîz

Eger çend bâşed dileşperestîz

¹⁷ W. Şekspir, Hugo.

Zincirlerin kırılması, mahbeslerin boşanması, zindanların açılması için vicdan-ı umuminin kıyam etmesi, bu müstâceb, bu müthiş uykuya nihayet vermesi zamanıdır: Bazı gölgeler altında, bazı zamanlarda uyumak mûcib-i helal olduğu gibi şimdi de uyumak âdetâ ölmek demektir.

“Kanun, vazife, muhakeme, hüsn-i selim, doğruluk, adalet, kifayet etmiyor, ehemmiyetsiz, tesirsiz kalıyorsa istikbal düşünülün! Nedamet susuyorsa mesuliyet söylesin!”^[18] {24}

“Vicdan-ı insaniyet”e bağlı olduğu ağır ve kaba zincirin etrafında dolaşarak sızıldanmakta olan bir köpek nazarıyla bakılıp geçiliyor!.. Âh bu zulm-i sariha, bu kanlı müsamahaya ne zamana kadar devam ve tahammül edilecek? Şu sözü söylemek pek dilhırâş: Bu cinayetlerin karşısında: Bıkayd-ı merhamet, yürekleri parçalanmayanlar var!

İffet ve namus-ı umumi, hami-i seyyiat olan bu nizamı, bu ahkâm-ı bîdilâneyi -bilâtesir- protesto ediyor... Fakat hakâik ile vukuat-ı cariyeye arasındaki bu’-ı azim, ezhânı yeis ve telaşa düşürmesin:

“Der-râh-ı ‘azm merhâle-i kurb u bu’ d nîst”

Enama cesaret bahş olmak kahramanlar için yegâne zevk-i ruh olsun, halk heyecandan ateş yığını andırsın, kılıçla hukukunu müdafaa edemeyenler fikir ile mücadele etsin. Hiçbir zekâ bitaraf, hiçbir zihin atıl kalmasın!

Hak ve hürriyetin harp meydanında âram ve can feda edenler kendilerine muhabbet edildiğini, muavenette bulunulduğunu sezsinsinler. ^[19] {25}

Fikir ve hak hangi tarafta ise kudret ve galibiyet-i hakikiye, er geç o tarafa raci olacaktır.

İstibdadın kuvvet ve hâkimiyeti her devirde bîfâide sa’yât ile neticelenmiştir. “Fikir ve fazilet mehâlik içinde büyür. Ne çarmıhlara ne de zulemin yalın kılıçlarına hiçbir zaman serfûrû etmez.” ^[20]

Doldurur uykusunu korkulu rüyalarla.

Nurumuz ateş eder zalime tac-ı serini

Gönlümüz tair-i bâlâ-rev hürriyettir.

Kıramaz müstebidin darbesi bâl u perini!

Efkâr, kendisini boğmaya, söndürmeye kast edenlerin ellerinden kurtulur, tazyike gelmez! Hubs ve mukavemet edilemez. Efkâr, şekilden şekile munkalip olur. Meşgul zekâ, daima eş’arîz-i {26} intibahtır.... Meşale söndürülse, zulmetlerle örtülse, şule bir sedaya tahavvül eder! Kelimât üzerine geceler îkâ’ etmek. Hak cûyâne feryatları karanlıklarla mütehakkimâne gulgullerle setr ve ihnâk etmek mümkün olamaz. Hak söyleyen bir ağza süngü havale olunursa, söz, nura mütehavvil olur. Nur ise süngülenilemez!.. İnsanın vicdanını hiçbir şey zabt ve inkıyâda mahkûm edemez! Zira vicdan-ı beşer, mefkûre-i rahmaniyyet demektir.

Bu, inkâr olunamaz! Katidir: “Ahlak-ı umumiyyede korkunç bir tenezzül tedrici mahsustur. Yaralanan arslanların تنها, ıssız mahallere çekilmeleri gibi, tenezzül-i umumi önünde tesir ve inkisâr ile yaralanan ‘adl ehlinde bazıları da yüzlerini elleriyle örtterek vadi-i teslimiyet ve istihkâra çekiliyorlar.” ^[21] Hakikat şudur ki: Bu dakikada muazzam umur-ı cariyeye karşı kayıtsız, hissiz bulunmak kimse için tecvîz edilemez! Bugün, necat-ı umumiyyenin temin-i husulü gibi şanlı bir işe, umumun samimi, umumun muavenet-i müsabikânesi, umumun muştgiran himmeti lazımdır. Her kalbi olan susmamalı! Bir kulağı {27} olan işitmemezliğe gelmemeli! Efrad-ı ahalinin, nerede olursa olsun, kopardığı feryat, bütün insanların sine-i âramında bir cûş ve huruş-ı daimi husule getirmelidir. “Bir kuruşu olan hak yolunun menfa tarikinin yolcularına serfeşânlarına vermeli! Bir taşı olan

¹⁸ Hugo, Küçük Napolyon, sahife 13.

¹⁹ Hugo, Terhîbat Les Chatiment, sahife 15.

²⁰ (Leverey) bu sözü hürriyet efkârından dolayı mahkûmen (giyotin)e yani idam makinesine giderken hapishanesinin duvarına yazmıştır. Bu büyük adam yaşamaktan daha müfid gördüğü için ölümünü ihtiyar etmiş ve hak ve hürriyet yolunda ifnâ-yı hayata fiilen numune-i imtisal olanlardan olmuştur. Ne kadar isabet ve ulviyet göstermiştir! Çünkü: “en solgun numune-i imtisal en parlak bir bârika-i tehevürden daha parlak daha müessirdir.” A. C.

²¹ Hugo, Kable’l-Nafi, sahife 198.

zalimlerin kafalarına atmalıdır. Bazıları yapsın! Bazıları söylesin! Herkes çalışsın" [22] Tenevvür, tenvir! Fedakârlık! Fedakârlık!..

Şairler, ey sahib-i eşfak ve ziyaperver olanlar! Âhâd-ı nâsa, o felekzedelere, o mirassızlara feda ediniz. Lazım gelirse ve her ne vakit icap ederse, istirahatinizi, servetinizi, meserretinizi, vazifenizi, hürriyetinizi onlar için feda ediniz. Âhâd-ı nâs, benî beşerin sefalet içinde bulunan kısmıdır: Âhâd-ı nâs, ahalinin mukaddem elemi, ızdırapengîz ibtidâsıdır! Âhâd-ı nâs, ahalinin tevellüt ve tahassul halinde bulunan ducretperver kısmıdır! Âhâd-ı nâs! Zulmetlerin kanlı kurbanlarıdır! Onlara feda ediniz! Onlar için kendinizi feda ediniz. Bu uğurda bırakın sizi tard etsinler, nefyetsinler, hapsedsinler, darp etsinler {28} mahvetsinler!.. Efrad-ı nas için altınınızı, altınınızdan ziyade olan kanınızı, kanınızdan ziyade olan efkârınızı, efkârınızdan ziyade olan muhabbetinizi feda ediniz! Onlar için "adalet"ten başka her şeyi feda ediniz! Tazallüm namelerini alınız. Kendi hataları ve başkalarının hataları hakkındaki sözlerini istimâ' ediniz. Sâmianızı, dest-i himayetinizi, kalbinizi onlara imâle ediniz! Size tevdi edecekleri, açacakları şeyleri dinleyiniz! Onlar için fenalaktan başka her şeyi yapınız! Yazık, bu kadar ızdırıp, bu kadar sefalet çekiyor ve hiçbir şey bilmiyorlar. Onları tashih ediniz! Tedris ediniz! Terbiye ve i'lâ ediniz! Kendilerine rehber olunuz. Haysiyet ve fazilet mektebine koyunuz! Hakikati hecâltınız! Tahkik ve tefehüm elifbası olan tarik-i fikr ve muhakemeyi gösteriniz! Hakikati, istikameti, ulüvv-i cenaplığı, merhameti, okumak ilmini öğretiniz! Kitabınızı apaçık tutunuz! Dikkatli, müteyakkız, kerim, sadık, mütevazı olunuz! Dimağları tenvir, ruhları işgal ediniz! Hodbinliği, menfaatperestliği söndürünüz! Numune-i imtisal olunuz! Fazilete, alicenaba imtisal numuneleri gösteriniz. Fakirler, mahrumiyet {29} hâlinedirler! Siz onlara mazhariyet veriniz. Talim ediniz, tenvir ediniz, zavallıların dilteşnelikleri sizsiniz. İlk adım öğrenmektir, düşünmek. İdame-i hayat ikinci derecede kalır. Sefillerin emr ve ihtiyaçlarını def ve tatmin etmeye hazır bulununuz. Daima meşgul-ı irfan olunuz! Bu karanlık zemin üzerinde kısa, inkılaplı, muzlim olan bu hayat esnasında kuvvetin hukuk gibi bir hâkimi, terakkinin 'azm ve cesaret gibi bir reisi. Zekânın namus gibi bir hükümdarı. Vicdanın vazife gibi bir müstebidi. Medeniyetin hürriyet gibi bir hâkimesi, cehaletin ziyayı vukuf gibi bir hizmetkârı bulunmak pek güzel ve pek lazımdır. [23]

Tekrar ve icmal ederiz:

İnsaniyet iki büyük hastalıktan muzdariptir. Cehalet, sûiahlak. Biz sûiahlakı, istibdadi, istibdada tahmili, hâsılı elyevm hüküm süren mesâib ve mesâvî-i gûnâgûnü hep bir menba'a atfediyoruz. Bunların cümlesini vahim'ül enzâr cehalet hastalığının i'raz eylemesinden addediyoruz. Hastalık teşhis edilmiş, Deva-yı hususisi malum: Talim ve terbiye, tahsil cebri, fazilet ve alicenaba imtisal misalleri göstermek, fedakârlık, {30} selamet-i umumiye yolunda pak ve ulvi maksadı yolunda haysiyet ve şeref yolunda fedakârlık daima fedakârlık etmek.

Bu kitabı (yani "Guillaume Tell") yazan büyük insan ile tercüme eden küçük adam! Hep aynı maksadı aynı arzu-yı tedaviyi takip etmiş ve münhasıran tenvir ve ihya-i sâika ve şâfisiyle müteharrik, müteheyyc, müstagil olmuşlardır.

Hitam {31}

Extended Abstract

Abdullah Cevdet is one of the most prolific writers of the Young Turks. With the newspapers and magazines he published, the translations he made and the copyrighted works he wrote, he both expressed the ideas of the Young Turks and carried out an active opposition. In addition to his opposition to the sultan, the artist, who took an anti-religious attitude and shifted to materialism and atheism, draws a profile that is far from the public due to these features and his discourses are not respected in the eyes of the people. The author, persuade the public to be against Abdulhamid II, he left his materialist ideas from time to time, relying on the rules of sharia and various religious provisions. He is against

²² Viktor Hugo, Esnâ-yı Nefiyde, sahife 126.

²³ Hugo, Şekspir.

Abdulhamid II. He tries to overthrow him; but these discourses do not find a response in the eyes of the public due to the atheist identity of the author.

"İki Emel" is a work written by Doctor Abdullah Cevdet, one of the leading staff of the Young Turks. Written as the foreword to Schiller's drama Guillaume Tell (Giyom Tell) in 1895, this work was designed as a separate book upon the great interest it received and was published in 1898 under the name "İki Emel". The work strengthened Abdullah Cevdet's oppositional identity among the Young Turks and increased his effectiveness, as he voiced his opposition to İstibdad.

This work aims to translate the work "İki Emel" into Latin letters and bring it together with today's readers, which takes the pulse of the community that was against Abdülhamid II, sheds light on the world of emotions and thoughts of the Young Turks. In addition, information about the author will be given in the study, and the identity and content of the work will be emphasized.

In the work, Abdullah Cevdet tries to raise awareness of the public according to his own perspective, encourages them to seek rights, and shows the use of force as legitimate if necessary. The author embodies the opposition to tyranny mostly with quotations from Western writers. This situation can be evaluated both as a method of strengthening the discourses and as a kind of protection reflex. Thus, when the author is subjected to any investigation, he will have the chance to avoid the investigation by stating that the sentences in the work do not belong to him. In this work, Abdullah Cevdet makes various quotations from names such as Victor Hugo, Shakespeare, Young, Long Fellow, Sitenyak, Loturnu, Namık Kemal, Lezan, Danton, A. Ben, Leverey. In the work the practices of the Abdulhamid II Era are shown as despotism and instead the necessity of a world where freedom and equality prevails is advocated. According to Abdullah Cevdet, this idealized world can only be reached through literary works. In the work, the importance of constitutionalism and freedom is mentioned. It is stated that the will and freedom of man is the main difference that distinguishes him from the animal, it is argued that the Ottoman people were deprived of freedom, could not reflect their will to the country's administration, and in this sense, they were deprived of their human rights. It is stated that freedom and constitutionalism are necessary and indispensable for everyone living in the country.

